

Hana Librová: Decentralizace osídlení, vize a realita

Část druhá: decentralizace v realitě České republiky

Sociologický časopis 1997, č. 1, s. 27–40

Druhý díl práce o decentralizaci osídlení se otevírá statistickým obrazem současných migračních proudů v České republice. Data o vývoji počtu obyvatelstva z hlediska územního rozložení dokládají, že se po dlouholeté koncentraci zvolnil urbanizační pohyb obyvatelstva. Relativně malou vahou působí přirozená reprodukce. Významné jsou v celkových bilancích četná úřední odloučení malých obcí od větších obcí a měst k nimž došlo v 90. letech; situaci vrátila zhruba do 70. let. Nejvíce však statistický obraz vývoje osídlení ovlivňují migrace. Malé obce se nadále vyliďňují, byť v podstatně menší míře, než doposud.

Čísla pro celou Českou republiku potvrzují představu i zkušenost o malé „stěhovavosti“ Čechů. V některých okresech žije více než 80% rodáků, lidí, kteří se tam narodili. Změna nenastala ani po roce 1989, naopak, počet stěhujících se trvale klesá. Stěhování je relativně (!) nejdynamičtější ve venkovských obcích — ročně se v nich vymění 5% lidí; tato migrace však v 90. letech neznamená jen vystěhování, ale v rostoucí míře už i přistěhování.

Do jaké míry odpovídají vyjádření respondentů o potenciální dekoncentrační migraci a verbalizované sídelní preference faktickému pohybu obyvatelstva? Během let 80. a v letech 90. velká města skutečně poněkud ztrácejí migrační tah. Dokonce i Praha, v historii až doposud vysněný cíl migrací a oblast s nejnižší nezaměstnaností, pozbývá v 90. letech letech poněkud na přitažlivosti. Migrační přírůstek nevyrovnává ani rostoucí ztrátu obyvatelstva přirozenou měnou, a tak počet obyvatel hlavního města od roku 1993 klesá. V mezinárodních komparacích se tento trend nezdá být překvapující. Přihlédneme-li však k prudkým vnitropolitickým změnám a k předpokládané sociální dynamice České republiky, přece jen bychom čekali jiný vývoj.

V reálných dekoncentračních pohybech se do popředí zájmu migrantů dostávají geografické oblasti s vysokou krajinnou a ekologickou hodnotou. Především jde o stěhování do okolí velkých měst — o tzv. suburbánní migraci osob z nejvyšších příjmových kategorií. Ve statisticky nevýznamné míře však dochází i k fenoménu, který autorka označuje jako „elitní“ migraci. (Nejde přitom o „elitu“ v klasickém sociologickém slova smyslu.)

Jde zejména o dva jevy: 1. Někteří rekreanti převážně vyšších vzdělanostních skupin se po dosažení důchodového věku rozhodnou přestěhovat se na své venkovské rekreační nemovitosti natrvalo. 2. Na venkov odcházejí někdy i lidé v produktivním věku, často mladé rodiny. Mezi jejich motivy jsou pozoruhodné ty, které mají „alternativní“ hodnotové pozadí. Tito lidé stojí často v centru společenské a kulturní obnovy venkova. Jsou zapojeni do formálních a neformálních vedoucích struktur venkovské komunity. Charakterem profese, snahou o samozásobitelství, rodinným životem, příklonem k dobro-

volné skromnosti a intenzívním duchovním životem naplňují některé z rysů decentralizačních ekologických vizí.

Závěr stati je věnován dekoncentračním pohybům v zahraničí. Má často povahu záměrného snažení, v jehož čele stojí aktivisté a angažovaní odborníci bohatých zemí, ale v poslední době i rozvojových zemích. Také vlády v řadě evropských zemí podporují rovnoměrnější rozmístění obyvatelstva, např. zvýhodňováním drobného podnikání v menších sídlech.

Interpretace a hodnocení těchto procesů zahraničními sociology bývá rozporné a spíše skeptické. Sociologické texty poukazují na trvalé, byť v posledních letech poněkud zpomalené, vylidňování vesnic a na pokračující nepříznivý vývoj ve struktuře jejich obyvatel, zejména z hlediska věku, ale i z hlediska vzdělání. Nepopíratelnou sociální a migrační přitažlivost venkova nepovažují za obnovu tradiční vesnice, ale ani za přechod k životnému svěbytnému a specifickému sídelnímu útvaru. Vytrácejí se pro venkov typické sociální funkce: mizí kontrolní role sankcí a oslabuje se význam sousedství, vytrácí se pocit sounáležitosti s místní komunitou. Lidé, zejména mladí, se orientují na život mimo obec, nemají zájem o její osudy, její řízení apod. Ztrácejí venkov své charakteristické rysy, nutně ve společnosti nadále mizí jeho význam.